

ویژگی‌های روان‌سنجی نسخه فارسی مقیاس بازسازی معنای سوگ؛ نسخه زنان

Psychometric properties of the Persian version of the grief meaning scale

Abstract

The Grief Mean Scale (GMRI) is a five-item scale designed to measure post-grief meaning. This scale has been used and validated by Niemeyer and Millman (2014). However, this scale has not yet been studied in Iranian society and has not been psychometric. The aim of the present study was to investigate the psychometric properties of the Persian version of the grief reconstruction scale in the Iranian sample. The research sample consisted of 215 people who were randomly selected and responded to the research tool. Based on the findings, face validity, content and structure showed the validity and reliability of this tool. Convergent validity ($AVE > 0.50$) was also determined and confirmed for this questionnaire. The internal consistency reliability of the grief meaning scale was assessed using the combined reliability and Cronbach's alpha coefficient and the alpha between 0.77 and 0.86 confirmed the reliability of the dimensions of this scale. In addition, the correlation results related to the study variables showed that the scale of grief meaning scale has a significant correlation with the scale of grief experience ($p < 0.01$). Overall, the results of the present study showed that this scale has a desirable statistical feature in the Iranian sample and especially it can be used with confidence in the Iranian sample.

Keywords: *grief of mourning, scale, validity, reliability*

چکیده

مقیاس بازسازی معنای سوگ (GMRI)، مقیاسی پنج ماده‌ای است که برای اندازه‌گیری معنای پس از سوگ در نظر گرفته شده است. این مقیاس توسط نیمیر و همکاران (۲۰۱۴) اعتبارسنجی شده است. با این حال این مقیاس تاکنون در جامعه ایرانی مورد بررسی قرار نگرفته و اعتباریابی نشده است. هدف از پژوهش حاضر بررسی ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی مقیاس بازسازی معنای سوگ در نمونه ایرانی بود. نمونه پژوهش شامل ۲۱۵ نفر از زنان سوگوار در شهر اردبیل بود که به شیوه در دسترس انتخاب شده و به ابزار پژوهش پاسخ دادند. بر اساس یافته‌ها، روایی صورتی، محتوا و سازه نشان دهنده اعتبار و پایایی مناسب این ابزار بود. همچنین روایی همگرا ($AVE > 0.50$)، برای این مقیاس تعیین و تایید شد. پایایی همسانی درونی مقیاس معنای سوگ با استفاده از پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ ارزیابی شد و آلفای بین ۰/۷۷ تا ۰/۸۶ پایایی ابعاد این مقیاس را تایید کرد. علاوه بر این نتایج همبستگی مربوط به رابطه متغیرهای معنای سوگ و تجربه سوگ نشان داد که مؤلفه‌های مقیاس معنای سوگ با تجربه سوگ همبستگی معنی‌دار دارد ($p < 0.01$). روی هم رفته نتایج پژوهش حاضر مبین آن بود که این مقیاس در نمونه ایرانی از ویژگی روانسنجی مطلوبی برخوردار است و می‌توان آن را در نمونه زنان ایرانی با اطمینان استفاده نمود.

واژه‌های کلیدی: بازسازی معنای سوگ، روانسنجی، روایی، پایایی

مقدمه

مرگ یکی از نزدیکان خویش یک رویداد بسیار ناراحت کننده و استرس‌زای زندگی است که ممکن است افراد به آن واکنش‌های جسمانی، شناختی، احساسی یا رفتاری نشان دهند. این واکنش‌ها، که یک عنصر طبیعی فرایند سوگواری است با گذشت زمان کاهش می‌یابد (کزر و ایسکلی^۱، ۲۰۱۸). بطوریکه بخش قابل توجهی از مردم می‌توانند با گذشت زمان عملکرد خود را بازیابی کنند، با تغییرات سازگار شوند و با وجود شدت از دست دادن زندگی روزمره خود را ادامه دهند (واردن، ۲۰۱۸). ولی برخی از افراد قادر به سازگاری نیستند و علائم آنها پس از از دست دادن کاهش نمی‌یابد، که منجر به یک روند سوگ مزمن می‌شود (کزر و ایسکلی، ۲۰۱۸). مزمن شدن سوگ می‌تواند افراد را از انجام کارهای روزمره باز دارد و کارکرد روزمره آنان را مختل کند. امروزه، یافتن معنای سوگ در پی از دست دادن عزیز به مسأله مهمی تبدیل شده است که در نظریه، تحقیق و عمل در مورد سوگ، مورد توجه روزافزون قرار گرفته است (گیلیز، نمیر و میلمان^۲، ۲۰۱۴). علیرغم این که اهمیت معنای سوگ در ادبیات معاصر به رسمیت شناخته شده است، تحقیقات تجربی هنوز نتوانسته اند

1. Keser & Isikli

2. Gillies, Neimeyer, & Milman

فرایندی را که افراد در پاسخ به فقدان معنا می یابند را کاملاً توضیح دهند (پارک^۱، ۲۰۱۰). مطالعات متعددی وجود دارد که نشان می دهد که چرا برخی از افراد پس از اتمام فرایند غم و اندوه، خود را با زندگی روزمره خود وفق می دهند، در حالی که سوگ در برخی دیگر به صورت مزمن ظاهر می شود. این مطالعات عوامل خطر خاصی را برای شبیه سازی روند سوگ (به عنوان مثال، شرایط آسیب‌زای از دست دادن، از دست دادن غیر منتظره، از دست دادن یک فرد جوان، و همچنین ویژگی های فردی و سابقه روانپزشکی فرد داغ‌دیده) شناسایی کردند.

یکی از مهمترین عواملی که ادبیات فقدان به عنوان تعیین کننده طولانی تر شدن و یا کوتاه تر شدن روند سوگ بر آن تأکید دارد، بازسازی معناست (کرز و ایسکلی، ۲۰۱۸). نیمیر^۲ (۲۰۱۶) معتقد است که تا به امروز، تعداد قابل توجهی از مطالعات متغیر بازسازی معنا را با یک سوال واحد و باز که به صورت کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار داده می شد، اندازه گیری کرده اند. لذا بررسی دقیق تر بازسازی معنا، که یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده برای فرآیند سوگواری است، مستلزم تدوین ابزاری است که از منظر ویژگی‌های روانسنجی، معتبر و قابل اعتماد باشد. ادبیات مربوطه شامل سه مقیاس کمی مختلف برای بازسازی معنا پس از از دست دادن است. یکی از این مقیاس ها ادغام تجربیات استرس زای زندگی است که ارزیابی می کند افراد تا چه حد می توانند رویدادی را که تجربه کرده اند، با معنای دنیای خود ادغام کنند (هولاند، کریر، کولمن و نمیر^۳، ۲۰۱۰). مقیاس دیگر، فهرست سوگ معنوی پیچیده است (بورکه، نمیر، هولاند، دنارد، اولیور و شیر^۴، ۲۰۱۴). این مقیاس به ارزیابی این مسأله می پردازد که افراد تا چه حد می توانند بعد از فقدان، از طریق ایمان و معنویت معنی پیدا کنند. بررسی ها نشان داده است که این دو مقیاس به اندازه کافی ساختار چند بعدی بازسازی معنا را منعکس نمی کنند (نمیر، ۲۰۱۶). بر همین اساس مقیاس سومی با عنوان بازسازی معنای سوگ (GMRI^۵) توسط گیلیز و همکاران تهیه شده است (گیلیز، نمیر و میلمان^۶، ۲۰۱۵). این مقیاس با غلبه بر این کاستی ها در مورد ساختار چند بعدی و جامع بودن محتوا، روش های مختلف بازسازی معنا را با یک نگاه جامع و چند بعدی ارزیابی کرده است. این مقیاس به دنبال پاسخ به این پرسش است که تا چه اندازه می توان این دنیای متزلزل از باور افراد دارای تجربه سوگ راه، بازسازی کرد. در مقایسه با سایر ابزارهای موجود در ادبیات مربوطه، این ابزار صرف نظر از این که فقدان آسیب زا بوده است یا خیر، امکان اندازه گیری ابعاد فرعی را که در سایر ابزارها گنجانده نشده است، بوجود آورده است (گیلیز، نمیر و میلمان^۷، ۲۰۱۵).

اگرچه تعداد زیادی از نظریه پردازان، محققان و درمانگران سوگ، بر جستجوی معنا در زندگی تأکید می کنند، اما هیچ معیار مناسب و معتبری که از لحاظ روان سنجی برای معانی مشخص شده در سوگ به کار گرفته شود، در دسترس نیست. یکی از مقیاس هایی که در ایران برای معنا مورد استفاده قرار می گیرد مقیاس معنای زندگی است که توسط استگر (۲۰۱۰) در دو بعد معنا در زندگی و جستجوی معنا با استفاده از ۱۰ ماده بر مبنای لیکرت ۷ درجه ای هنجاریابی شده است. پژوهش ها نشان دهنده ی اعتبار و روایی نمره های مقیاس و روایی همگرا و افتراقی آن هستند (استگر ووشین؛ ۲۰۱۰، استگر و کاشدان، ۲۰۰۷). اما در ایران مقیاسی در رابطه با معنای سوگ ساخته و یا ترجمه نشده و ویژگی های روان سنجی آن مشخص نگردیده است. گیلیز، نمیر و میلمان^۸ (۲۰۱۴) با تجزیه و تحلیل سیستماتیک محتوا مصاحبه با ۱۶۲ فرد بزرگسال که از نظر سن، قومیت و رابطه با متوفی از لحاظ علت مرگ و شدت واکنش غم انگیز آنها متفاوت بودن، مقیاسی را طراحی کردند. سپس این موارد به مجموعه ای از ۶۵ سوالی در قالب مقیاس لیکرت فرموله شد. در گام بعدی ۳۰۰ نفر از پاسخگویان داغ‌دیده، نمونه پژوهش را تشکیل دادند که اجازه تحلیل عاملی این نسخه آزمایشی از سوگ و بازسازی معنای سوگ (GMRI) را داد و سوالات را به ۲۹ مورد کاهش داد که اسن سوالات بر روی ۵ عامل متمایز بارگذاری شدند. این عامل ها عبارت بودند از:

1. Park

2. Neimeyer

3. Holland JM, Currier JM, Coleman RA, Neimeyer

4. Burke LA, Neimeyer RA, Holland JM, Dennard S, Oliver L, Shear

5. The Grief and Meaning Reconstruction Inventory (GMRI)

6. Gillies JM, Neimeyer RA, Milman

7. Gillies JM, Neimeyer RA, Milman

8. Gillies, J. M., Neimeyer, R. A., & Milman

برچسب پیوندهای همیشگی^۱، رشد شخصی^۲، حس آرامش^۳، پوچی و بی معنا بودن^۴، و ارزش زندگی^۵. هم نمره کلی و هم عوامل تشکیل دهنده آن سازگاری درونی خوب و اعتبار همگرای قوی در قالب همبستگی معنی داری با رفتارها و احساسات منفی مربوط به سوگ، علائم سوگ پیچیده و نشانگان بیماری روانی نشان دادند. کزر و ایسکلی (۲۰۱۸) پایایی نسخه ترکیه ای این مقیاس را با مقادیر آلفای کرونباخ مورد آزمایش قرار دادند. این تجزیه و تحلیل مقادیر قابلیت اطمینان بین ۰/۷۷ و ۰/۸۲ را برای اندازه گیری کلی و ابعاد فرعی آن پیدا کردند. مشابه این یافته ها، ضرایب قابلیت اطمینان فرم اصلی بین ۰/۷۶ تا ۰/۸۰ متغیر بود. این شباهت در ضرایب نشان داد که قابلیت اطمینان فرم ترکی با نسخه اصلی قابل مقایسه است. همچنین موریکونی، مندز، نیمیر و موگیا^۶ (۲۰۲۲) در پژوهشی با هدف هنجاریابی پرسشنامه بازسازی معنای سوگ در ۲۰۲ نفر از سوگواران اسپانیایی با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی به این نتیجه رسیدند که این مقیاس از پایایی و روایی مطلوب در این جامعه برخوردار است.

بررسی پژوهش های فارسی نشان داد پژوهشی با هدف هنجاریابی مقیاس بازسازی معنای سوگ یافت نشد و هیچ مطالعه تجربی یا مقیاسی را برای ارزیابی بازسازی معنای سوگ وجود نداشت. هنجاریابی و اقتباس از یک ابزار به روز که اغلب در مطالعات سوگ استفاده می شود، سهم مهمی در ادبیات ملی خواهد داشت و می تواند تحقیقاتی نوظهور را در زمینه بازسازی معنای سوگ در ایران به دنبال داشته باشد. در این راستا هدف پژوهش حاضر بررسی ویژگی های روان سنجی نسخه فارسی مقیاس بازسازی معنای سوگ در زنان ایرانی است

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش توصیفی از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه زنان سوگوار شهر اردبیل در سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بود که از این جامعه ۲۱۵ نفر از آنها به صورت نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند. به منظور تعیین حجم نمونه، در نظر گرفتن حداقل پانزده مورد برای هر متغیر در تحلیل عاملی و مدل یابی، قاعده ای مناسب به شمار می آید (هومن، ۱۳۹۳). شرایط ورود به پژوهش و پاسخگویی به ابزار داشتن حداقل سواد خواندن و نوشتن، رضایت برای شرکت در پژوهش و نداشتن سابقه اختلالات روانی و شرایط خروج از پژوهش، اختلال جسمانی و روانی مزمن و مصرف داروهای روان پزشکی بود که به صورت خودگزارشی از شرکت کنندگان جمع آوری شد. توزیع فراوانی میانگین سنی شرکت کنندگان $30/11 \pm 7/32$ بود. در ادامه توزیع جمعیت شناختی شرکت کنندگان در جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱: بررسی اطلاعات جمعیت شناختی نمونه پژوهش

متغیر جمعیت شناسی	تعداد	درصد	متغیر	تعداد	درصد
نسبت متوفی	پدر	۲۸	۱۳/۰	مدت فوت	کمتراز ۳ ماه
	مادر	۱۱	۵/۱		سه تا ۱۰ ماه
	برادر	۱۵	۷/۰		۱۰ ماه تا دو سال
	خواهر	۷	۳/۳		بیشتر از دو سال
	همسر	۳	۱/۴	تحصیلات	دیپلم
	فرزند	۷	۳/۳		لیسانس
	سایر	۱۴۴	۶۷/۰		فوق لیسانس به بالا

ابزار سنجش

۱. Continuing Bonds

۲. Personal Growth

۳. Sense of Peace

۴. Emptiness and Meaninglessness

۵. Valuing Life

۶ Moriconi, Menéndez, Neimeyer & Moggia

مقیاس بازسازی معنای سوگ GMRI: این مقیاس توسط گیلز، نیمیر و میلمن در سال ۲۰۱۵ ساخته شد. این مقیاس از ۲۹ ماده تشکیل شده است و دارای طیف لیکرتی ۵ درجه ای (۵ کاملاً موافقم و ۱ کاملاً مخالفم) است. مقیاس بازسازی اندوه و معنا ۵ خرده مقیاس دارد: پیوند همیشگی، رشد شخصی، حس آرامش، پوچی و بی معنایی و ارزش گذاری زندگی. در واقع مقیاس بازسازی اندوه و معنا یک روش مناسب برای ارزیابی منابع خاص معنا در سازگاری فرد با سوگ و همچنین نقاط آسیب پذیری در فقدان ارائه می دهد. گیلز و همکاران (۲۰۱۵) آلفای کرونباخ ابعاد سنجش پیوندهای همیشگی، رشد شخصی، احساس آرامش، پوچی و بی معنایی و ارزش گذاری زندگی به ترتیب ۰/۸۵، ۰/۸۳، ۰/۷۹، ۰/۷۶ و ۰/۷۶ گزارش کردند و پایایی کل این مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ را ۰/۸۴ گزارش کردند. نمره برش حد بالا و حد پایین این مقیاس ۱۴۵ و ۲۹ است و به جز خرده مقیاس پوچی و بی معنایی، دیگر مؤلفه ها بصورت مثبت نمره گذاری می شوند. این مقیاس ابتدا توسط دو متخصص روانشناسی به فارسی ترجمه و بعد مشکلات ترجمه برطرف شد. سپس از یک نفر دیگر مسلط به هر دو زبان خواسته شد مقیاس ترجمه شده را به زبان انگلیسی باز گرداند. این مقیاس و مقیاس اصلی مقایسه شد و بدین صورت از میزان روایی ترجمه اطمینان حاصل شد. روایی صوری مقیاس هم توسط ۳ متخصص روانشناسی تایید شد. و مقیاس ترجمه شده به منظور کاربرد نهایی روی آزمودنی ها به صورت آزمایشی اجرا و اشکالات احتمالی اصلاح شد. همچنین برای تعیین روایی سازه مقیاس از تحلیل عاملی تاییدی استفاده شد. اجرای تحلیل عاملی ساختار یک عاملی را تایید کرد. نتایج نشان داد که مقدار آماره ی کای-دوی (X^2) در مدل برابر ۳۳۹/۵۵۰، درجه آزادی مدل نیز برابر با ۱۷۹ است که حاصل نسبت آنها برابر است با ۱/۸۹ است که در حدود مقدار قابل قبول قرار دارد از طرفی دیگر شاخص های برازندگی مانند، شاخص برازندگی هنجار شده (Normaed fit index; NFI)، شاخص برازش تطبیقی (Comparative fit index; CFI)، شاخص برازندگی افزایشی (Incremental fit index; IFI) همگی در حد مطلوب قرار دارند (بالای ۰/۹۰) و جذر میانگین مجذورات خطای تقریب (Root mean squared error of approximation; RMSEA) نیز ۰/۰۶ است. در مطالعه جاری، همسانی درونی بالا بوده است ($\alpha=0/81$).

مقیاس تجربه سوگ^۱: این مقیاس توسط بارت و اسکات (۱۹۹۸) به منظور سنجش واکنشهای سوگ، طراحی و ساخته شد. این مقیاس ۳۴ ماده است و هشت خرده مقیاس دارد. که عبارتند از: ترک/ طرد^۲، بدنم^۳، جستجو برای یافتن توضیح^۴، احساس گناه^۵، واکنش بدنی^۶، مسئولیت^۷، گرایش به خود تخریبی^۸ و خجالت و شرمندگی^۹. مقیاس تجربه سوگ طیف لیکرتی ۵ درجه ای (۵ کاملاً موافقم و ۱ کاملاً مخالفم) دارد و حد پایین نمره کل این مقیاس ۳۶ و حد بالای آن ۱۷۰ است. بیلی، دانهام و کرال (۲۰۰۲) در بررسی ساختار عاملی GEQ تمامی ضرایب آلفای ۸ عامل ترک/ طرد، برچسب خوردن، جستجو برای یافتن توضیح، احساس گناه، واکنشهای بدنی، مسئولیت، گرایش به خود تخریبی و شرمندگی/ خجالت را به ترتیب ۰/۸۷، ۰/۸۶، ۰/۸۴، ۰/۸۵، ۰/۷۸، ۰/۷۹، ۰/۸۷ و ۰/۷۰ گزارش کردند و برای بررسی روایی همگرا رابطه مؤلفه های مقیاس را مورد بررسی قرار داده و دامنه آن را بین ۰/۲۵ تا ۰/۵۳ گزارش کردند. در ایران ضرایب بازآزمایی برای کل مقیاس ۰/۷۵ برای عوامل آن در دامنه ای از ۰/۵۸ تا ۰/۸۰ به دست آمد و روایی همگرای این مقیاس با افسردگی و جسمانی سازی به ترتیب ۰/۶۱ و ۰/۵۸ بدست آمده است (مهدی پور، شهیدی، روشن و دهقانی، ۱۳۸۸).

شیوه اجرا

به منظور ترجمه مقیاس معنای سوگ، روش بریزلین استفاده شد (بریزلین، لوتر و بری، ۱۹۸۶). در این روش از دو نفر که به زبان فارسی و انگلیسی مسلط بودند، خواسته شد تا نفر اول، متخصص روان شناسی، نسخه انگلیسی مقیاس را به فارسی ترجمه کند و از نفر

^۱ grief experience questionnaire (GEQ)

^۲ abandonmen/ rejection

^۳ stigmatization

^۴ search for explanation

^۵ guilt

^۶ somat reaction

^۷ responsibility

^۸ self-destructive orientation

^۹ shame

دوم، متخصص زبان انگلیسی که اطلاعی از مقیاس انگلیسی و جملاتش نداشت، درخواست شد تا جملات ترجمه شده را به انگلیسی برگرداند. در ابتدا روایی صوری نسخه اولیه ترجمه شده با نظر ۲ نفر از متخصصان رشته روانشناسی و ۳ نفر از اساتید دانشگاه اصلاح شده و سپس نسخه ترجمه شده با نسخه اصلی مقایسه و اشکالات آن نیز رفع گردید. در نهایت برای گرفتن بازخورد از شرکت‌کننده‌ها جهت درک محتوای گویه‌ها و رفع اشکالات احتمالی، مقیاس در بین ۲۰ نفر به صورت در دسترس پخش و ابهامی که در برخی از کلمات وجود داشت، رفع گردید. تجزیه و تحلیل آماری با استفاده از نرم افزارهای SPSS نسخه ۲۵ و AMOS نسخه ۲۴ انجام شده است. برای انجام تحلیل‌های توصیفی (میانگین، انحراف استاندارد و نرمال و پرت داده‌ها) از نرم افزار SPSS و تحلیل عاملی تأییدی، پایایی ترکیبی^۱ (CR) از AMOS استفاده شد.

یافته‌ها

روایی صوری^۲

در بررسی روایی صوری مقیاس معنای سوگ، از روش کیفی استفاده شد. بدین منظور، از یک گروه که شامل ۵ نفر از خبرگان و اساتید دانشگاه بودند برای تعیین سطح دشواری، میزان عدم تناسب، ابهام در عبارات و یا وجود نارسایی در معانی کلمات استفاده گردید که در نهایت نظرات آنان به صورت تغییراتی جزئی در مقیاس اعمال شد.

روایی محتوا^۳

روایی محتوا، به این موضوع می‌پردازد که گویه‌ها تا چه میزان، هدف موضوع را پوشش می‌دهند. به دو صورت کیفی و کمی قابل بررسی است. در بررسی کیفی روایی محتوا از ۵ نفر از اساتید درخواست شد که پس از مطالعه دقیق گویه‌های مقیاس، دیدگاه‌های اصلاحی خود را به صورت کتبی ارائه نمایند. همچنین خواسته شد که در ارزیابی کیفی روایی محتوا، موارد رعایت دستور زبان، استفاده از کلمات مناسب، اهمیت سوالات، قرارگیری سوالات در جای مناسب خود و زمان تکمیل ابزار طراحی شده را مد نظر قرار دهند. پس از جمع‌آوری نظرات متخصصین، تغییرات لازم در مقیاس، مورد توجه قرار گرفت.

سپس برای ارزیابی کمی روایی محتوا و جهت اطمینان از این که مهمترین و صحیح ترین محتوا انتخاب شده است، نسبت روایی محتوا^۴ (CVR) و برای اطمینان از اینکه سوالات مقیاس به بهترین نحو جهت اندازه‌گیری محتوا طراحی شده، از شاخص روایی محتوا^۵ (CVI) استفاده شد. برای اندازه‌گیری نسبت روایی محتوا از ۱۲ نفر متخصص خواسته شد تا هر سوال را بر اساس طیف لیکرت سه گزینه‌ای: ضروری نیست (۱)؛ مفید است اما ضروری نیست (۲)؛ و ضروری است (۳) نمره‌گذاری نمایند. براساس جدول لاشه^۶ و با توجه به تعداد متخصصان، اگر عدد شاخص از ۶۲ درصد بزرگ‌تر باشد، وجود گویه مربوطه در سطح $p < 0.05$ ، ضروری و معنادار است (لاشه، ۱۹۷۵). ضرایب همه گویه‌ها، بالای ۶۲ درصد بود و هیچ گویه‌ای حذف نشد. نتایج به‌دست‌آمده، در جدول ۱، قابل مشاهده است.

شاخص روایی محتوا (CVI) بر اساس سه معیار «سادگی و روان بودن»، «مربوط بودن» و «واضح و شفاف بودن» در طیف لیکرت چهارگزینه‌ای: غیرمرتبط (۱)، نیاز به بازبینی جدی (۲)، مرتبط اما نیاز به بازبینی (۳) و کاملاً مرتبط (۴) سنجیده می‌شود (والترز، باسل^۷، ۱۹۸۱) و نمره گویه، باید بیشتر از ۰/۷۹ باشد (مونرو^۸، ۲۰۰۵) در شاخص روایی محتوا نیز، نیاز به اصلاح و یا حذف گویه‌ای نبود. نتایج به‌دست‌آمده، در جدول ۱، قابل مشاهده است.

1. Composite Reliability
2. Face validity
3. Content validity
4. Content validity ratio
5. Content validity index
6. Lawshe
7. Waltz & Bausell
8. Munro

جدول ۲: CVI و CVR برای سوالات معنای سوگ

سوال شماره	CVR		CVI	
	Necessary(1-3)	Clearness(1-4)	Relevant(1-4)	Simplicity(1-4)
۱	۱	۰/۹۳	۱	۰/۹۳
۲	۱	۱	۱	۱
۳	۱	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۳
۴	۱	۱	۱	۱
۵	۱	۱	۱	۱
۶	۱	۱	۱	۱
۷	۱	۱	۱	۱
۸	۱	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۳
۹	۱	۱	۰/۹۳	۱
۱۰	۱	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۳
۱۱	۱	۱	۱	۱
۱۲	۱	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۳
۱۳	۱	۱	۱	۱
۱۴	۱	۱	۱	۱
۱۵	۱	۱	۱	۱
۱۶	۱	۱	۱	۱
۱۷	۱	۱	۱	۱
۱۸	۱	۱	۱	۱
۱۹	۱	۱	۱	۱
۲۰	۱	۱	۱	۱
۲۱	۱	۱	۰/۹۷	۱
۲۲	۱	۱	۱	۱
۲۳	۱	۱	۱	۱
۲۴	۱	۱	۱	۱
۲۵	۰/۹۷	۱	۱	۰/۹۳
۲۶	۱	۱	۱	۱
۲۷	۱	۰/۹۸	۱	۱
۲۸	۱	۱	۱	۱
۲۹	۱	۱	۱	۱

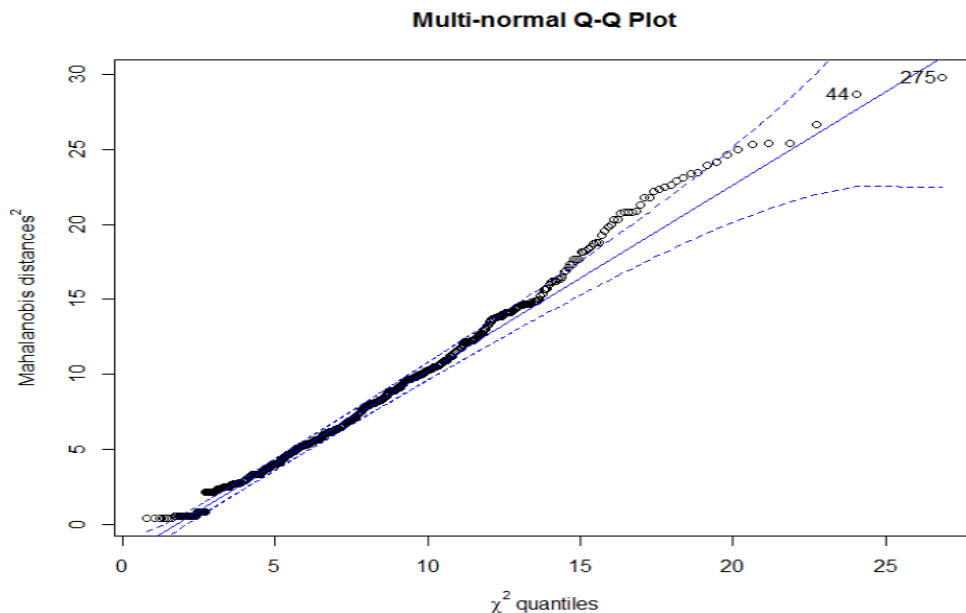
تحلیل داده ها

قبل از انجام تحلیل‌های آماری اطلاع از ویژگی‌های توصیفی و نیز شکل توزیع داده‌ها اهمیت دارد. در این پژوهش جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها از شاخص‌های کجی^۱ و کشیدگی^۲ استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد مقدار کجی بین ۰/۷۳ تا ۰/۲۹- و دامنه کشیدگی بین ۰/۷۱ تا ۰/۲۰- متغیر بودند این مقادیر با توجه به مقادیر قابل قبول کجی و کشیدگی که به ترتیب برابر ± ۲ و ± ۵

۱. skewness

۲. kurtosis

است، نشان داد که توزیع داده ها نرمال می باشد (تاباچنیک و فیدل^۱، ۲۰۱۳). همچنین برای شناسایی داده های پرت^۲ از شاخص فاصله ماهالانویس^۳ استفاده شد که از طریق این شاخص تعدادی از داده ها به عنوان داده پرت شناسایی شد (۵ مورد) و از مجموعه داده کنار گذاشته شد. نمودار مربوط به شاخص ماهالانویس در شکل ۱ ارائه شده است که ایجاد زاویه ۴۵ درجه و تمرکز نقاط در پیرامون خط اصلی نشان دهنده نبود داده پرت می باشد.

شکل ۱. نمودار شاخص فاصله ماهالانویس

روایی سازه^۴

روایی سازه داده های مقیاس امعناى سوگ با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی به روش بیشینه درستنمایی^۵ ارزیابی شد. ابتدا بارهای عاملی سوالات بررسی شد و چنانچه اگر سوالی بار عاملی منفی یا کمتر از ۰/۴۰ داشته باشد، حذف می شود (کلاین، ۲۰۱۵). همانطور که در نمودار ۱ ملاحظه می کنید ۸ سوال به دلیل بار اندازه گیری زیر ۰/۴۰ حذف شدند. همچنین میانگین، انحراف استاندارد و بارهای عاملی همه سوالات اندازه گیری مقیاس معنای سوگ در جدول ۲ ارائه شده است.

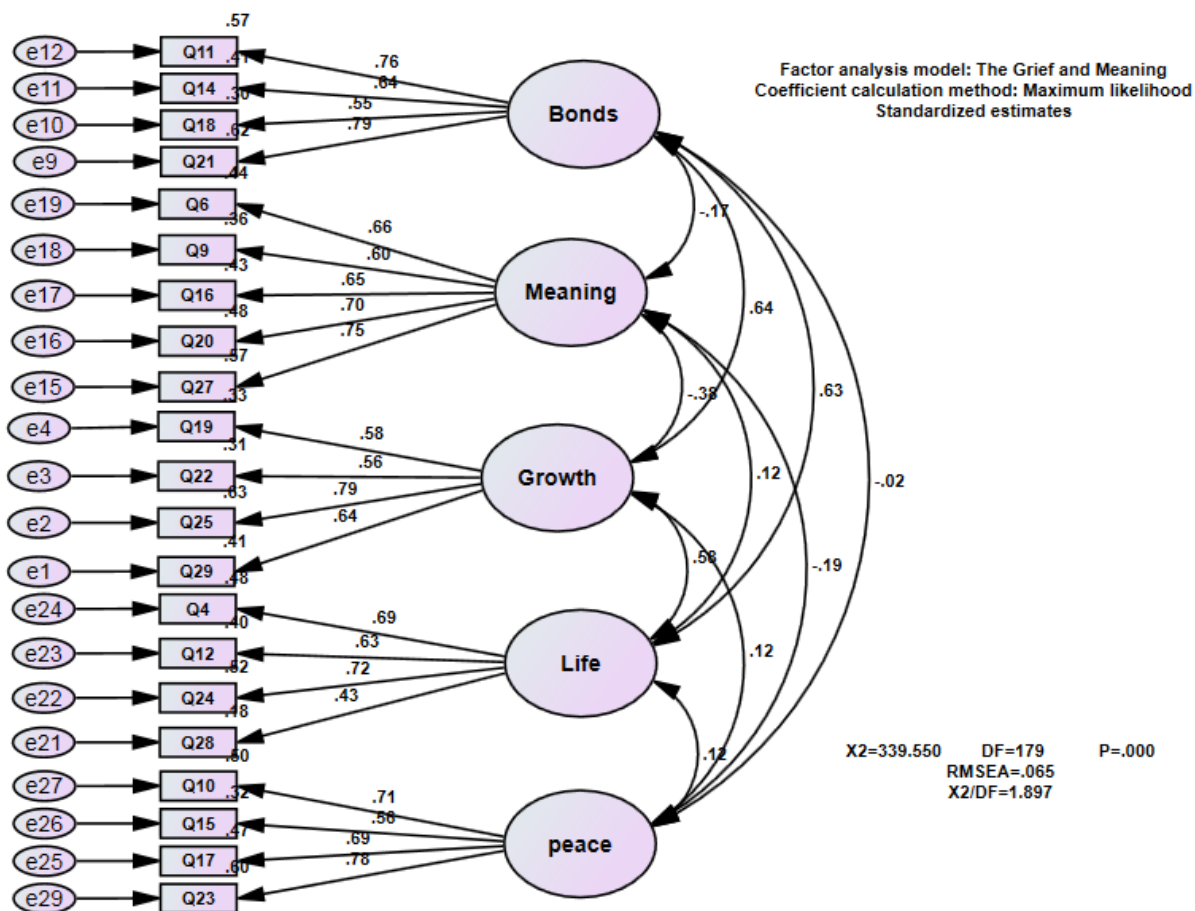
جدول ۲. میانگین و انحراف استاندارد مربوط به سوالات مقیاس معنای سوگ

No	Items	Mean	Std.Deviation
۱	زمانی را که با او صرف کردم، یک برکت بود.	۱/۹۵	۱/۶۰
۲	چیز خوبی که از این فقدان آمده باشد، نمی بینم.	۳/۶۵	۲/۲۶
۳	بخاطر این فقدان، بیشتر درون اندیش و درونگرا شدم.	۲/۵۲	۱/۰۲

1. Tabachnick & Fidell
2. outliers
3. Mahalanobis distance
4. Construct validity
5. Maximum Likelihood

۰/۸۴	۱/۸۳	برای خانواده بیشتر ارزش قائل هستم.	۴
۰/۹۸	۲/۸۱	باور دارم که باز هم عزیزم را خواهم دید .	۵
۱/۱۷	۲/۸۲	بخاطر این فقدان، خودم را منزوی و تنهاتر یافتم.	۶
۱/۰۸	۲/۸۹	توانستم معنایی که در این فقدان بود را درک کنم	۷
۰/۹۹	۲/۶۸	از زمان این فقدان، من یک شخص قوی هستم.	۸
۱/۱۴	۲/۸۲	نمیتوانم این فقدان را درک کنم.	۹
۱/۱۴	۳/۷۶	من آماده مردن عزیزم بودم	۱۰
۰/۹۲	۲/۲۱	او آدم خوبی بود، او زندگی خوبی داشت.	۱۱
۰/۸۶	۲/۲۳	ارزش و قدر زندگی را بیشتر میدانم و برایش ارزش قائلم	۱۲
۲/۳۱	۲/۹۱	بخاطر این فقدان، سبک زندگی را برای بهتر شدن تغییر دادم.	۱۳
۰/۹۹	۲/۳۸	خاطرات او در من حس آرامش و تسلی خاطر ایجاد می کند.	۱۴
۱/۰۳	۳/۱۲	این نبودن برای او یک آرامش بود.	۱۵
۱/۰۹	۲/۶۰	احساس بی گناهی ام را از دست داده ام و احساس گناه و تقصیر می کنم	۱۶
۱/۰۹	۲/۸۲	این نبودن به رنج او پایان داد.	۱۷
۰/۹۱	۱/۹۳	دلیم برایش تنگ شده است	۱۸
۰/۹۷	۲/۵۰	بعد از این فقدان، برای کمک به دیگران بیشتر تلاش میکنم.	۱۹
۱/۱۱	۲/۹۷	احساس خلأ و سرگشتگی میکنم.	۲۰
۰/۹۹	۲/۰۲	خاطرات اش را گرامی میدارم.	۲۱
۰/۹۰	۲/۳۶	بعد از این فقدان، برای دوستی و حمایت اجتماعی ارزش بیشتری قائل هستم.	۲۲
۱/۱۶	۳/۰۵	او برای رفتن آماده بود.	۲۳
۰/۸۹	۲/۲۸	هر وقت بتوانم از فرصت استفاده می کنم که کاملتر زندگی کنم	۲۴
۰/۹۴	۲/۵۵	بخاطر این فقدان، یک شخص مسئول پذیرتر شدم.	۲۵
۰/۹۲	۲/۳۲	باور دارم که او در جای بهتری خواهد بود.	۲۶
۱/۱۹	۳/۱۹	بخاطر تأسف هایی که در رابطه با این فقدان دارم، احساس درد می کنم	۲۷
۰/۹۷	۱/۹۵	درک می کنم که زندگی کوتاه است و آن هیچ تضمینی به ما نمی دهد.	۲۸
۱/۰۳۱	۲/۶۶	از زمان این فقدان، من راه های دانش و یادگیری جدید را دنبال می کنم.	۲۹

شکل ۲. تحلیل عاملی تاییدی با بارهای عاملی برای مقیاس معنای سوگ (p<001)

اعتبار یک مدل را می توان با استفاده از معیارهایی تحت عنوان شاخصهای نیکویی برازش^۱ مورد بررسی قرار داد. حد مجاز شاخص های برازش: کای مربع بر درجه آزادی ($CMIN^2/DF < 5$)، ریشه میانگین مربعات خطای اندازه گیری باقیمانده ($RMSEA < 0/08$)، شاخص برازندگی افزایشی^۳ ($IFI > 0/9$)، شاخص تاکر لوئیس^۴ ($TLI > 0/9$)، شاخص برازندگی مقایسه ای^۵ ($CFI > 0/9$)، شاخص برازگی^۶ ($GFI > 0/9$) و شاخص برازش بهنجار بنتلر بونت^۷ ($NFI > 0/9$) (بیرن^۸، ۲۰۱۳). نتایج حاصل از بررسی شاخص های برازش مدل اندازه گیری نشان دهنده برازش مناسب مدل با داده های مقیاس اشتیاق بود ($CMIN/DF=1.897$, $RMSEA= 0.065$, $(IFI=0/979$, $CFI=0/978$, $TLI=0/97$, $NNFI=97$, $GFI=965$

1 • Goodness of fit

2 • normed chi-square

3 • Incremental fit index (IFI)

4 • Tucker Lewis Index (TLI)

5 • comparative fit index (CFI)

6 • Goodness of Fit Index (GFI)

7 • normed fit index (NFI)

8 • Byrne

برای بررسی پایایی و همسانی درونی مقیاس معنای سوگ از پایایی ترکیبی^۱ (CR) و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. چنانچه پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ بیشتر از 0.70 باشد، آن ابزار از پایایی مناسبی برخوردار می باشد (تاباچینک و فیدل، ۲۰۱۳).

جدول ۳. آلفای کرونباخ برای مقیاس معنای سوگ و عاملهای مقیاس

CR	Cronbach's alpha	SD	Mean	Variable
۰/۷۸	۰/۸۱	۲/۸۵	۸/۰	پیوند همیشگی
۰/۷۴	۰/۷۹	۲/۷۹	۱۰/۰	رشد شخصی
۰/۷۶	۰/۸۱	۳/۲۰	۱۳/۰	حس آرامش
۰/۸۱	۰/۸۶	۴/۰۶	۱۴/۰	پوچی و بی معنایی
۰/۷۲	۰/۷۷	۲/۴۹	۸/۰	ارزش گذاری برای زندگی

نتایج نشان می دهد که همه مولفه های معنای سوگ در جامعه ایرانی دارای ضرایب پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ بالایی می باشد. (جدول ۳).

روایی همزمان^۲

تحلیل ماتریس همبستگی مربوط به متغیرهای مطالعه نشان می دهد که مقیاس معنای سوگ و عاملهای آن با مقیاس تجربه سوگ همبستگی داشته اند (جدول ۴).

جدول ۴. همبستگی بین متغیرهای مطالعه

Variable	1	2	3	4	5	6
پیوند همیشگی	1					
رشد شخصی	.49**	1				
حس آرامش	.16*	-.08	1			
پوچی و بی معنایی	-.21**	-.23**	-.17*	1		
ارزش گذاری برای زندگی	.51**	.49**	-.06	-.10	1	
تجربه سوگ	.13*	.21**	-.13*	-.11*	-.15*	1

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). **

Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed) *

1. composite reliability, , Formula = $\frac{(\sum \lambda_i)^2}{(\sum \lambda_i)^2 + (\sum \varepsilon_2)}$

2. Concurrent validity

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به منظور بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی نسخه فارسی مقیاس بازسازی معنای سوگ در زنان جامعه شهر اردبیل صورت گرفت. این نتایج از آن جهت حائز اهمیت است که این پژوهش برای نخستین بار به بررسی ویژگی‌های آماری این مقیاس در نمونه‌ای ایرانی می‌پردازد و لذا نتایجی را در خصوص کاربرد بین‌فرهنگی این مقیاس ارائه می‌دهد. نتایج روایی صوری و روایی محتوا حاکی از آن بود که سوالات مقیاس موردنظر مناسب در جامعه ایرانی بوده و نیازی به حذف یا اصلاح هیچکدام از مؤلفه‌ها نیست. با استفاده از روایی سازه داده‌های مقیاس معنای سوگ با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی به روش بیشینه درست‌نمایی ارزیابی شد و ۸ سوال به دلیل بار اندازه‌گیری زیر ۰/۴۰ حذف شدند. همچنین به منظور به دست آوردن همسانی درونی نیز از پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج نشان داد که این مقیاس از همسانی درونی و پایایی ترکیبی مناسبی برخوردار است. این یافته‌ها در راستای یافته‌های گیلیز، نمیر و میلمان (۲۰۱۴)، کزر و ایسکلی (۲۰۱۸) و موریکونی، منندز، نیمیر و مویا (۲۰۲۲) می‌باشد که در پژوهش خود به هنجاریابی و اعتباریابی این مقیاس پرداختند. همچنین تجزیه و تحلیل همبستگی نشان داد که نمرات مقیاس معنای سوگ به جز خرده مقیاس پوچی و بی‌معنایی با علائم تجربه ارتباط منفی دارد. با توجه به نقش بازسازی معنا به عنوان عامل مهم گذار از فقدان، وجود رابطه منفی و معنی‌دار بین نشانگان تجربه سوگ با بازسازی معنی مناسب با پیشینه نظری و پژوهشی این دو متغیر منطقی بنظر می‌رسد. مقیاس معنای سوگ و تجلی معنی به عنوان یک معیار کمی که در گزارش‌های کیفی نمونه متنوعی از عزاداران (زنان) پایه‌گذاری شده است، این مفهوم بیان می‌کند که احساس آرامش با از دست دادن، تأیید مجدد پیوند با متوفی، قدردانی از زندگی و یا درک اینکه خود را از طریق سختی‌ها بزرگ کرده‌اید، همه نشان می‌دهد که شخص در شرایط سوگ معنای جدیدی پیدا کرده است. در مقابل، احساس پوچی یا بی‌معنی بودن نشان‌دهنده این است که معنایی در تجربه غم و اندوه ایجاد نشده یا پیدا نشده است (جیمز و همکاران، ۲۰۱۵). این تصویر چند بعدی از معنا با دیدگاه‌های مختلف نظری که در ادبیات سوگ مشهود است مطابقت دارد. به عنوان مثال، دانش وجودی بر این نکته متمرکز شده است که چگونه رویارویی با مرگ و میر انسان می‌تواند سوال عمیقی از ماهیت وجود فرد ایجاد کند (هایدگر^۱، ۲۰۰۸؛ یالوم و لیبرمن^۲، ۱۹۹۱)، که به طور مطلوب حس فرد را از ارزش و هدف زندگی تقویت می‌کند (فرانکل^۳، ۱۹۵۹). به طور کلی نتایج حاصل از تحلیل یافته‌ها با پژوهش گیلیز، نمیر و میلمان^۴ (۲۰۱۴) در یک راستا می‌باشد که با تحلیل عاملی نسخه معنای سوگ (GMRI) موارد آن را به ۲۹ مورد کاهش دادند، که بر روی ۵ عامل متمایز بارگذاری شده بودند، برچسب پیوندهای مداوم^۵، رشد شخصی^۶، حس آرامش^۷، پوچی و بی‌معنی بودن^۸، و ارزش زندگی^۹. هم‌نمره کلی و هم عوامل تشکیل‌دهنده آن سازگاری درونی خوب و اعتبار همگرا قوی در قالب همبستگی منفی با اقدامات تعیین شده احساسات منفی مربوط به سوگ، علائم غم پیچیده و ناراحتی روانی عمومی تر و علائم بیماری روانی و همبستگی مثبت نشان دادند. این مطالعه نشان داد که اقتباس فارسی از معنای سوگ، که برای ارزیابی سازه‌ها در افراد غمگین مانند معنا دادن به فقدان، دیدن امید در زندگی یا دستیابی به رشد شخصی از طریق تغییر مثبت در شخصیت ایجاد شده است، دارای ویژگی‌های روان‌سنجی است. شبیه به فرم اصلی است و می‌تواند در فرهنگ ما به عنوان یک ابزار اندازه‌گیری معتبر و قابل اعتماد استفاده شود. بنابراین، می‌توان گفت که برای تحقیقات و همچنین برای کاربردهای بالینی بسیار مهم است که معیاری را به فرهنگ ما معرفی کنند که می‌تواند برای افرادی که دچار سوگ شده‌اند و در مرحله سازگاری هستند، مورد استفاده قرار گیرد.

1. Heidegger

2. Yalom & Lieberman

3. Frankl

4. Gillies, J. M., Neimeyer, R. A., & Milman

5. Continuing Bonds

6. Personal Growth

7. Sense of Peace

8. Emptiness and Meaninglessness

9. Valuing Life

از جمله محدودیت های این پژوهش این بود که این پژوهش تنها در جامعه زنان صورت گرفت که پیشنهاد می شود این پژوهش در جامعه مردان مورد بررسی قرار گیرد. از طرفی با توجه به متکثر بودن سبک های عزاداری در قومیت های ایرانی، پیشنهاد می شود فرایند بازسازی معنا در دیگر قومیت ها بررسی شده و روایی و پایایی این مقیاس نیز مورد بررسی قرار گیرد. از سوی دیگر در دیگر قومیت های ایرانی فرایند بازسازی جهان معنای فرد پس از از فقدان را می توان در ماهها یا سالهای اول و پس از آن با شدت بیشتری مشاهده شود و با گذشت زمان ، سایر رویدادهای زندگی ممکن است بر فرایند حس سازی تأثیر بگذارد. ارزیابی مراحل بازسازی معنا با توجه به نحوه از دست دادن و ارتباط بین فرد داغدیده و متوفی در نمونه هایی با دوره کوتاهتر از دست دادن ، برای مطالعات بعدی مفید خواهد بود. در نهایت ، یک محدودیت ممکن است این باشد که این مطالعه به صورت مقطعی بر اساس گزارش خود انجام شده است. در مجموع نتایج پژوهش نشان داد که مقیاس معنای سوگ در زنان جامعه اردبیل از مطلوبیت روایی و پایایی برخوردار بوده و قابل استفاده است.

منابع

- Bailley, S. E. , Dunham, K. , & Kral, M. J. (2000). Factor structure of the grieve experience questionnaire (GEQ). *Death studies*, 24, 721 – 738. Taylor & Francis.
- Brislin, R. W., Lonner, W. J., & Berry, J. W. (1986). *Field methods in cross-cultural research*. Beverly Hills: SAGE Chatfield, C. (2018). *Introduction to multivariate analysis*. Routledge
- Burke LA, Neimeyer RA, Holland JM, Dennard S, Oliver L, Shear MK. Inventory of complicated spiritual grief: development and validation of a new measure. *Death Stud* 2014; 38:239-250.
- Burke, L. A., Crunk, A. E., Neimeyer, R. A., & Bai, H. (2019). Inventory of Complicated Spiritual Grief 2.0 (ICSG 2.0): Validation of a revised measure of spiritual distress in bereavement. *Death studies*.
- Burke, L., & Neimeyer, R. (2016). The Inventory of Complicated Spiritual Grief: Assessing Spiritual Crisis Following Loss. *Religions*, 7(6), 67.
- Fidell, S., Tabachnick, B., Mestre, V., & Fidell, L. (2013). Aircraft noise-induced awakenings are more reasonably predicted from relative than from absolute sound exposure levels. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 134(5), 3645-3653.
- Frankl, V. (1959). *Man's search for meaning*. New York, NY: Touchstone Books.
- Gillies JM, Neimeyer RA, Milman E. The grief and meaning reconstruction inventory (GMRI); Initial validation of a new measure. *Death Stud* 2015; 39:61-74.
- Gillies JM, Neimeyer RA, Milman E. The grief and meaning reconstruction inventory (GMRI); Initial validation of a new measure. *Death Stud* 2015; 39:61-74.
- Gillies, J. M., Neimeyer, R. A., & Milman, E. (2014). The Grief and Meaning Reconstruction Inventory (GMRI): Initial Validation of a New Measure. *Death Studies*, 39(2), 61–74. doi:10.1080/07481187.2014.907089
- Hall C. Bereavement theory: recent developments in our understanding of grief and bereavement. *Bereave Care* 2014; 33:7-12.
- Heidegger, M. (2008). *Being and time* New York, NY: HarperCollins.
- Holland JM, Currier JM, Coleman RA, Neimeyer RA. The Integration of Stressful Life Experiences Scale (ISLES): Development and initial validation of a new measure. *Int J Stress Manag* 2010; 17: 325-352.
- James M. Gillies , Robert A. Neimeyer & Evgenia Milman (2015) The Grief and Meaning Reconstruction Inventory (GMRI): Initial Validation of a New Measure, *Death Studies*, 39:2, 61-74.

- Keser E, Isikli S. (2018). Investigating the psychometric properties of the Turkish form of the Grief and Meaning Reconstruction Inventory. *Dusunen Adam the Journal of Psychiatry and Neurological Sciences* 2018; 31:364-374.
- Mehdipour F, Arefnia R, Zarei E, Zarei E Z. (2020). Effects of Spiritual-Religion Interventions on Complicated Grief Syndrome and Psychological Hardiness of Mothers with Complicated Grief Disorder. *Health Spiritual Med Ethics*. 7 (2) :20-26
- Moriconi, V., Menéndez, A., Neimeyer, R. A., & Moggia, D. (2022). Adaptation of the Spanish Grief and Meaning Reconstruction Inventory: An Initial Validation and Network Analysis. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 00302228221118169.
- Neimeyer RA. Meaning reconstruction in the wake of loss: evolution of a research program. *Behav Change* 2016; 33:65-79.
- Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: an integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin*, 136, 257.
- Schaal, S., Richter, A., & Elbert, T. (2014). Prolonged grief disorder and depression in a German community sample. *Death Studies*, 38, 476–481. doi:10.1080/07481187.2013.809032
- Steger, M. F., & Kashdan, T. B. (2007). Stability and specificity of meaning in life and life satisfaction over one year. *Journal of Happiness Studies*, 8, 161-179.
- Steger, M. F., & Shin, J. Y. (2010). The relevance of the Meaning in Life Questionnaire to therapeutic practice: A look at the initial evidence. *International Forum for Logotherapy*, 33, 95-104.
- Waltz, C. F., Strickland, O. L., & Lenz, E. R. (Eds.). (2010). *Measurement in nursing and health research*. Springer publishing company.
- Yalom, I. D., & Lieberman, M. A. (1991). Bereavement and heightened existential awareness. *Psychiatry*, 54, 334–345.
- Yang, N., & Lee, S. M. (2022). The development and validation of the Meaning Making in Grief Scale. *Death studies*, 46(1), 178-188.